

**ÖPPENHETSDOKTRINENS KONSEKVENSER - RFSLS RELATION TILL OCH
KOMMUNIKATION KRING HEDERSKONTEXTUELLA NORMER**

AV: EMIL ÅKERÖ

Innehåll

Inledning.....	1
Bakgrund	2
Definition och ståndpunkt	5
Metod och teori.....	6
Metod	6
Teori	6
Heteronormen	6
PIP-Modellen.....	7
Falskt medvetande.....	8
Identitetssyntesen – Cass Identity Model	8
Postkolonialism	9
Intersektionalitet.....	9
Intervjuer.....	10
RFSL Rådgivningen Skåne	10
RFSL Ungdom och ALMAeuropa	11
Liquid- Linköping Queer Identity	13
Shanazi Hjältar	15
Det handlar om kärlek	17
RFSL Linköping.....	18
Unga HBTQ-personers hälsa.....	20
Hälsa.....	20
Missbruk.....	21
Utsatthet	21
Lokala siffror.....	22
Förtroendet för RFSL	23
Analys	25
Familjen som enhet	25
Utsattheten.....	26
Strategier	27
Omvändelsen.....	28
Individen i relation till kollektivet.....	31
Heder och HBTQ - ett dubbelt utanförskap	35
Bemötande och hjälp.....	36

RFSLs eget material	38
Sexuell läggning och kön	38
Vad som bör göras, interna strategier och extern kommunikation.....	42
Summering	46
Källförteckning.....	48
Tryckta källor	48
Elektroniska källor	48
Övriga källor	49

Inledning

RFSL Linköping har under hösten 2012 arbetat med ett projekt rörande Heder och HBTQ-ungdomar. Detta görs i linje med en pågående diskursiv diskussion som pågår inom RFSL då ungdomar som lever med denna kombinerade livssituation är en grupp som RFSL tidigare inte belyst. Rapporten är en grund för ett längre arbete där tanken är att se över hur RFSL kommunicerar i frågorna och vilka förändringar som kan göras i RFSLs arbete för att inkludera hedersnormer i utbildningsverksamheten.

Arbetet har bedrivits under fyra månader och främst granskat de rapporter och interna och externa dokument som finns. Fokus för rapporten är att studera mekanismen och konsekvens med hedersnormer och därför går rapporten inte in på våldet och hur detta utövas mer än för att förklara och exemplifiera situationen för HBTQ-ungdomar. Utifrån en metanivå har sedan slutsatser om gemensamma nämnare och resultat gjorts och sammanförts i en analys med förslag på strategi för fortsatt arbete i frågan.

Bakgrund

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande bildades 1950 och fick förkortningen RFSL, en förkortning som används än idag även om namnet sedan 2007 är Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter. RFSL har sedan starten arbetat för förbättra villkoren för HBTQ-personer (homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera) i samhället och har under sina närmare 60 år åstadkommit en hel del, bland annat så har RFSL genom lobbyverksamhet drivit igenom kravet på könsneutralt äktenskap, samkönade pars rättigheter att adoptera samt att kravet på sterilisering i samband med könskorrigering slopas. RFSL arbetar även på uppdrag av smittskyddsinstitutet med hiv/sti prevention, så också i Östergötland. En fokusgrupp för det arbetet är den så kallade MSM-gruppen (män som har sex med män). RFSL bedriver även informationsverksamhet mot myndigheter och skolor där RFSLs informatörer informerar om HBTQ och heteronormen bland annat. Även stödverksamhet för HBTQ-personer är en viktig del av RFSLs verksamhet och tar sig i uttryck i form av brott offerjourer och stödverksamhet via telefon och besök.

I samtliga ovanstående verksamheter ser RFSL Linköping ett övergripande problem. Den grupp som söker sig till RFSL och som RFSL når ut till är i majoritet etniska svenskar med en sekulär kristen tradition och föräldrar uppväxta i Sverige med svenska som modersmål. Detta kommer sig till praktiska uttryck i form av att RFSL länge haft en tradition att arbeta med denna målgrupp i fokus och haft en assimilerande attityd där fokus legat på att bli accepterad av majoriteten genom att passa in. Detta har under 2000-talet ändrats till ett förhållningssätt som utgår från normkritik där normer särskådas utifrån deras strukturella existens och hur de kommer att påverka varandra. Utifrån detta intersektionella perspektiv har det blivit klart att RFSL är dåliga på att nå ut till vissa grupper. I arbetet med hiv/sti prevention har man därför valt att använda målgruppen MSM och arbetar tillsammans med bland annat arabiskt initiativ för att kunna nå ut till grupper mer effektivt. Dock upplever RFSL Linköping ett problem för att kunna nå ut till den icke etniskt svenska gruppen själva.

RFSLs skolinformation har bedrivits sedan 1970-talet och har sedan dess ändrat utförande rejält. Informationen utgår dock från HBTQ-begreppet och svenska förhållanden när heteronormen ska beskrivas. Heteronormen kan enkelt förklaras med att det finns tre maximer som är norm i samhället 1. Alla är heterosexuella. 2. Alla är av det kön de passerar som. 3.

Alla vill leva i en heterosexuell, monogam, relation. Det RFSL märkt är att när den här modellen används i heterogena grupper med individer med annan kulturell bakgrund så uppstår en kommunikationsbarriär där individerna känner sig exkluderande eftersom, deras kulturella kontext inte beskrivs och får ta plats i samtalet.

RFSL Linköping bedriver idag stödverksamhet via telefon och besök, samt är en del RFSL Rådgivningen Östergötland som arbetar med hiv/sti prevention. Föreningen bedriver även informationsverksamhet, bland annat mot skolor och arbetsplatser. Vårt mål är att inkludera ett bredare perspektiv i denna verksamhet och kunna nå ut till fler grupper.

Tidigare forskning

RFSL och RFSL Ungdom har tidigare bedrivit ett antal projekt som lämnat material efter sig. I Skåne har RFSL-rådgivningen Skåne specialiserat sig med hemsidan heder.nu som är en stödverksamhet för personer från hederskulturer.¹ RFSL Ungdom har tillsammans med ALMAeuropa bedrivit ett projekt där en intervjustudie har gjorts, vilken utrett hur situationen ser ut för unga HBTQ-personer från hederskulturer.² Det man kunnat visa på är att dessa individer lever med en dubbelproblematik då de dels är en del är HBTQ-personer (enligt den svenska kulturella synen) men också lever i en kultur där HBTQ-personer ses som icke-önskvärda eller till och med icke-existerande. De har alltså ett begränsat levnadsutrymme för att kunna leva sina liv som de själva vill utan att bli påverkade av förtryck utifrån.

RFSL Rådgivningen Skåne har en annan definition av hedersnormer än vad RFSL Ungdom och ALMAeuropa har. De senare anser att hedersnormer är direkt kopplat till vissa geografiska områden där välfärden och upplysningen är låg. RFSL Rådgivningen Skåne å andra sidan anser att hedersnormer är något som finns överallt, oberoende av religion och är något som finns i alla kulturer i olika grad.

¹ Elisabeth Nidsjö, Hans knutagård, *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*, Rapportserien Skåne i utveckling: Rapport 2004:22, (Malmö, 2004),

² Frida Darj, Hedvig Nathorst-Böös, Cecilia Jarl-Åberg, *Hbt och heder – En intervjustudie om unga hbt-personer som lever i familjer med hedersnormer*, (Stockholm ,2012),

Det finns även en rapport på temat från Länsstyrelsen i Västra Götaland.³ Denna rapport har brister i uppföljningen men den belyser något som de tidigare två rapporterna har missat. Enligt intervjupersonerna i rapporten har RFSL inte varit behjälpliga, eftersom de inte kan prata med invandrare. Intervju-personerna känner sig inte välkomna och uppfattar att RFSL inte vänder sig till dem. Sägars skall att rapporten är från 2004 men går i linje med den problembild RFSL själva erkänner sig till. Frågan är, har det förbättras? Dessvärre är rapportens brister ett problem då den inte ställer några följdfrågor och den presenterar sålunda inte heller varför personerna inte känner sig välkomna eller vad de anser att RFSL ska/skulle/borde göra/gjort istället. Trots detta är det ett positivt tecken att i en utomstående rapport hitta den typ av problemformulering som är relevant för oss i vårt arbete och i denna rapports ändamål och syfte. Det hade varit önskvärt om rapporten hade innehållit någon form av spårbart material för hur RFSL skall kunna vidga sig även mot andra grupper än den som redan nås. Detta är dock ett arbetsunderlag för undersökningen som skall genomföras under projektets gång.

³ Länsstyrelsen Västra Götalands Län, *Rätt till sin egen kärlek – Situationen för ungdomar i Västra Götaland som utsätts för våld av och hot av närstående p.g.a. sin sexuella läggning*. Rapport 2004:27

Definition och ståndpunkt

RFSL Linköping anser att hedersnormer är oberoende av religion utan är en kulturell fråga som ytterst handlar om maktutövande. RFSL Linköping gör därför inga direkta kopplingar till religion utan förhåller oss till hedersnormer som något som skapas i en kultur. RFSL Linköping anser även att den arabiska kulturen inte är synonym med heder men att det finns en problematisk överfokusering på denna i den rådande diskursen.

RFSL Linköping upplever att RFSL har svårt att prata om hedersproblematik som sådan, även om heteronorms begreppet till vis del berör detta så når vi inte ända fram. I den här rapporten har vi valt att fokusera på personer med icke svensk etnisk bakgrund eftersom vi upplever att det är denna grupp vi har svårast att nå, oavsett om de lever i en hedersnormativ kontext eller inte. Genom att undersöka hedersbegreppet och dess mekanismer vill RFSL Linköping se om det går att hitta ett bättre sätt att nå ut till gruppen.

Metod och teori

Metod

Rapporten utgår ifrån ett metaperspektiv där den ser de tidigare rapporterna som primärkällor och inte går in på de källor de har till grund om inte behovet framträder synnerligen tydligt. Tillvägagångssättet är att närläsa rapporterna och utifrån dessa göra en analys. Detta kompletteras med intervjuer med olika aktörer och anteckningar från utbildningar under projektets gång. Detta presenteras summariskt.

Teori

Rapporten utgår från olika akademiska teorier för att undersöka och problematisera området i analysen samt olika förklaringsmodeller för att på ett övergripande sätt utveckla resonemang och utgångspunkter.

Heteronormen

Heteronormen är en förklaringsmodell som används för att belysa och problematisera olika samlevnadsnormer och hur dessa påverkar människor som bryter mot dessa normer. RFSL presenterar heteronormen så här på sin hemsida:

I samhället förutsätts det att du är intresserad av personer av motsatt kön. Det förutsätts att det kön som du ser ut att tillhöra också är det som du känner dig som. Det förutsätts en hel del saker. Normerna om sexuell läggning och könsidentitet kallas heteronormativitet. Denna norm finns överallt och hos alla. Den finns, stärks och sprids genom de omedvetna och medvetna saker som alla gör. Spridningen kan bestå i att små barn till exempel läser en sagobok där prinsen (i blå mantel) räddar prinsessan (i rosa klänning) och annat liknande.

Alla förutsätts vara hetero hela tiden. En lesbisk kvinna hos gynekologen får frågan om när hon hade samlag senast och får erbjudande om p-piller. Detta är fel sorts hälsovård och allt kommer sig av att läkaren utgår från att kvinnan är hetero. Det är först när man själv markerar från normen som man uppfattas som icke-hetero.

Även den heterosexuella kärnfamiljen är en typisk heteronorm i dagens samhälle. Om inte detta uppfylls i familjen så anses den misslyckad eller anses inte vara en familj. De alternativa levnadsformernas fördelar sopas under mattan och det menas på att barnet som inte lever inom kärnfamiljens väggar får en olycklig

uppväxt.

Språket är en tydlig markör på heteronormativiteten. Säger man ”de homosexuella” eller till och med skriver om ”homosexadoption” så markeras ett avståndstagande och okunskapen är tydlig.

Avsteg från heteronormen märks. Avsteg från normen kan leda till ett positivt accepterande och respekterande men det händer inte sällan att personer som avviker från heteronormen drabbas av utfrysning, trakasserier och våld.⁴

PIP-Modellen

PIP-modellen är något som används inom RFSL för att förklara och problematisera sexualitet.

PIP-modellen förklaras så här på RFSLs hemsida:

Praktik:

Vad du gör och vad du har för erfarenheter. Vem har man relation med och vem har man sex med?

Identitet:

Vad känner du dig som och vad kallar du dig?

Preferens:

Vad gillar du och vad föredrar du? Vill du leva med killar eller tjejer? Föredrar man ha sex med ett av könen eller båda?⁵

Det handlar alltså om ett sätt att dynamiskt indela sexualiteten i olika perspektiv. Den utgångspunkt som står i fokus är då identiteten, vad individen själv väljer att kalla sig och vill bli kallad av andra. Utifrån detta kan man sedan särskilja en persons identitet från personens praktik. Kanske praktiken inte är den önskade och inte hänger ihop med vad individen prefererar. Modellen fungerar här som ett raster för att förstå hur olika sexualitet kan vara för olika människor och i olika kontexter eller skeenden av livet. Begreppet sexuell läggning får

⁴ <http://www.rfsl.se/?p=412>

⁵ <http://www.rfsl.se/?p=414>

här förstås som ett juridiskt begrepp som är till skydd för diskriminering men har även en statsnormerade funktion som skapar något att identifiera sig som.

Falskt medvetande

Teorin om falskt medvetande är lånat från marxismen och Habermans teori om den kritiska teorin. Enligt honom finns en tendens till falskt medvetande som innebär att individen tillskansar sig det omgivande samhällets normer i sitt eget medvetande och inte är medveten om vilket förtryck den utsätts för, det krävs alltså en frigörelse från de nedärvda tankefigurerna för att kunna skapa en medvetenhet om vilket förtryck individ omges utav.⁶

Subversiv performativitet

Begreppet subversiv performativitet har skapats av queerteorikern Judith Butler. Butler, som får ses som den främsta inom queerteorin har även skapat teorin om den heterosexuella matrisen, som här förklaras under heteronormen. Butler skiljer på begreppen kön som representerar det biologiska könet, kroppen och det sociala könet som kallas genus. Butler hävdar att vi undermedvetet imiterar föreställningar utifrån vår könsidentitet och utifrån det upprätthåller vi dessa föreställningar. Vi konstruerar alltså föreställningar om könsmonster i det sociala livet genom en form av upprepande av dessa mönster tills vi uppnår en kritisk massa då detta tas som ett normaliserat tillstånd.⁷

Identitetssyntesen – Cass Identity Model

Den australienska psykologen Vivienne Cass har skapat en förklaringsmodell för hur homosexuellt identitetsskapande går till.

Cass delar in processen i sex steg.

Identitetsförvirring

Identitetsjämförelse

Identitetstolerans

Identitetsacceptans

Identitetsstolthet

⁶ Svante Nordin, *Filosofins historia – Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen*, (Lund, 1995 [2003]), s. 528-529.

⁷ Judith Butler, *Genus trubbel – feminism och identitetens subversion*, (Göteborg, 2007), s. 212-221.

Identitetssyntes.

Dessa steg handlar om hur individen går ifrån att vara förvirrad och osäker på sin identitet (identitetsförvirring) till att börja jämföra sig med andra (identitetsjämförelse) och i ett första steg tolerera sin identitet (identitetstolerans) för att sedan acceptera den (identitetsacceptans). I detta så ingår också att inse förlusten av privilegier en homosexuell identitet leder till men även vilka nya möjligheter som öppnas. I det steg som kallas Identitetsstolthet så ingår en överdriven acceptans av identiteten där den sexuella läggningen får en överdrivet central del, för att så småningom integreras och vara en del av identiteten som alla andra, i identitetssyntesen.⁸

Postkolonialism

Postkolonialism är från början en litteraturvetenskaplig teori men används här för att förklara olika aspekter. Det postkoloniala perspektivet utgår från att diskutera västvärldens relation till övriga jorden och framförallt till de förre detta kolonierna. Det grundläggande för postkolonialismen är att den europeiska kolonialismen fick som konsekvens att det västerländska kulturmönstret har blivit normerande för resten av världen, detta innebär alltså att det som inte är inom det västerländska normsystemet blir avvikande.⁹ Detta utgår alltså ifrån en förfrämligande där andra kulturer blir exotifierade och det kulturella arvet blir som en identitetsmarkör. I rapporten används ordet ”västerländsk” som här skall förstås som ett samlingsnamn för de gamla kolonialmakterna och deras kultur, det vill säga norra och centrala Europa samt norra Amerika.

Intersektionalitet

Ett perspektiv som används för att studera hur olika maktordningar hänger ihop med varandra och hur olika identiteter skapas som resultat av exempelvis religiositet, kön, sexualitet, klass och ålder. Hur de olika aspekterna hänger samman ser olika ut beroende på person, grupp och sammanhang.¹⁰

⁸ <http://www.brightfire.com.au/wp-content/uploads/Journal-of-Homosexuality-1979.pdf> 2012-11-21

⁹ Paul Tenngart, *Litteraturteori*, (Malmö, 2008), 131-132.

¹⁰ <http://www.rfsl.se/?p=410>

Intervjuer

I arbetet har vi gjort intervjuer med dem som författat de olika rapporterna inom RFSL och dessa presenteras summariskt i den här delen.

RFSL Rådgivningen Skåne

Gabriel Nilbo arbetar på RFSL Rådgivningen Skåne och poängterar vikten av att komma ihåg att även förövare är utsatta i den här kontexten, vilket är en unik position. Vissa grupper osynliggörs i diskussionen kring fenomenet och instanser och insatser har inte specialkunskaper om lesbiska eller unga killars situation. Nilbo anser att problematiken uppmärksammas mer men att det är ett problem att det som görs är i projektform där korta insatser görs för att sedan upphöra och med dem kompetensen. Det gör att man får börja om från början.

Nilbo anser att man måste jobba på ett bredare plan och titta på vilken bild som förmedlas av skolan t. ex. Hen upplever en bristande förståelse för att kunna se flera dimensioner och för att få den utsatte att se sig själv i flera dimensioner. Den utsatte orkar inte se alla förtrycksdimensioner och presenterar dem därför inte till vården vilket gör att de inte syns. Det som behövs är alltså en intersektionell syn på människan, vilket vården inte är byggd för. Den bygger på ett klassificeringssystem där individen ses som ”vad man kan remittera den till”. Man gör alltså ett fokusområde, istället för att se hela människan.

Det behövs även göras en diskursivanalys av vilka ord och begrepp som används för att beskriva vad som sker. Hur pratas det om förövare och offer? Här anser Nilbo att det finns en strukturblindhet inför att kvinnor kan vara förövare och män offer, vilket präglas av en könsmaktsordning.

Hjälpen i sin tur behöver också bedrivas på flera nivåer. Man kan inte bara hjälpa de som behöver hjälp utan måste också hjälpa dem som hjälper. De behöver i sin tur få hjälp av de som fattar beslut som i sin tur behöver mer kunskap. Det behöver alltså bedrivas arbete på flera plan samtidigt.

Något annat som hen upplever är att det finns ett fokus på heterosexuella muslimska kvinnor

inom fältet och att HBTQ-personer ses som en marginell grupp. Vissa vill gå så långt som att hävda att det inte är samma sak med förtryck av den heterosexuella kvinnan som av HBTQ-personer.

Nilbo gör en liknelse med mamman i mataffären vars barn lägger sig och skriker på golvet varpå mamman säger åt barnet att resa sig upp för att hon skäms. Detta uttryck av skam är det samma som det som ligger bakom hedersrelaterat våld, det handlar om nyanser.

Nilbo framhåller vikten av att det många perspektiv och tycker att de inte får stå i vägen för varandra men poängterar även frågan om vem som äger problematiken. Hen anser även att det finns en delad problematik med att nå ut eftersom att de utsatta är svåra att nå samt att det sällan finns adekvat hjälp att få när man väl söker hjälp.

RFSL Ungdom och ALMAeuropa

Från RFSL Ungdom har vi träffat projektledaren Frida Darj tillsammans med Cecilia Jarl-Åberg, projektledare på ALMAeuropa. Tillsammans har organisationerna gjort en rapport som utgör underlag för den här rapporten. De driver även hemsidan www.hbtheder.se där ungdomar kan få stöd via chatt och mail av personer som själva identifierar sig som HBTQ personer och som har utsatts för hedersrelaterat våld

Frida Darj lyfter det faktum att öppenhetsdoktrinen är något som i många fall är otänkbart för de som utsätts för hederskontextuellt förtryck. Cecilia påpekar att det kan utgöra en fara för individen att vara så pass öppen, att många inte ens ser det som möjligt och att det behövs ett tänkande på flera nivåer. De var även överens om att det finns en bild av att olika grupper ses som homogena och därför har samma form av begränsningar.

Religionen används enligt dem som ett sätt att rättfärdiga ett kontrollsystem även om religionsutövandet i sig inte är helt konsekvent hos personen som använder det som rättfärdighetsmedel. En individ kan alltså bryta mot vissa religiösa dogmer men ta avstånd från andra. Religion är ett makt- och påtryckningsmedel, en ständig komponent enligt Jarl-Åberg. Detta förklaras i modellen nedan som visar på hur ageranden styrs i konsekvens led. Moral > Valfrihet > Miljön > Agerandet påverkar andra > Hur påverkar det föräldrarna? >

Familjen ser sig som offer. Det som behöver fokuseras på är vad som är gemensamt och utmärkande, den minsta gemensamma nämnaren, för att man skall kunna uppmärksamma och peka på vad som är specifikt. Ett annat problem de belyser är att den kontexten man verkar i även påverkar om man får hjälp eller inte.

Enligt Cecilia Jarl-Åberg finns det olika måttstockar för olika kulturer. Vilket man bland annat kan se på socialtjänsten till exempel i hur våld normaliseras, verkar man i ett socialt utsatt område har man en högre tolerans. Hon anser även att familjen i många fall ses som det bästa medlet. Den så kallade familjismen, där ursprungsfamiljen ses som den främsta lösningen i alla lägen, påverkar socialtjänstens medarbetare som ser den biologiska familjen som det bästa, enligt Cecilia Jarl-Åberg och detta är något som drabbar även icke hedersutsatta HBTQ-ungdomar. Lösningen blir att skapa ett individuellt kontaktnät med personer inom offentlig sektor som har kunskaper inom HBTQ och heder, något som blir vanskligt eftersom det bygger på de konkreta personerna, och inte en position. Ett annat problem Jarl-Åberg lyfter är språket, då det på vissa språk inte existerar ett ord för lesbisk eftersom detta kulturellt sett inte existerar (det vill säga i den uttalade diskursen).

Frida Darj: Kravet på öppenhet kan leda till att de personer som använder dubbellivstrategier hamnar utanför och känner sig exkluderade eftersom att deras liv och överlevnadsstrategi motarbetas.

Liquid- Linköping Queer Identity

Anja Persson är projektledare för Liquid.

Verksamheten presenteras så här på deras hemsida:

Liquid är en mötesplats för hbtq-personer mellan 12 – 19 år. Hbtq står för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queer. Liquid är öppet för dig som är transsexuell, bi, queer, intersexuell, för dig som inte vill definiera dig, dig som är homo, intergender eller som inte vet och som har funderingar kring din sexualitet eller könsidentitet – alternativen är oändliga och hur du definierar dig är ditt val!

Liquid är öppet på torsdagar mellan kl. 14.00 – 20.00. Varje gång har vi en aktivitet, som är frivillig om en vill vara med på eller inte. Vi bjuder på mat och vi har även en samling där vi berättar om Liquid och hur det funkar hos oss.¹¹

I den enkät som Liquid ger sin nya deltagare finns inga frågor om bakgrund vilket gör det svårt att prata om vilka grupper av besökare som kommer dit. Enligt Anja är de flesta deltagarna sådana att de passerar inom vithetsnormen. Anja tar även upp ledarna inom verksamheten och att även de passerar som vita. Detta är något som uppmärksammas och något som Liquid kommer arbeta med och ledarna pratar mycket med besökarna och i de samtalen har inga frågor om heder utifrån en egen situation lyfts.

Liquid har, enligt Shanazi hjältars erfarenhet, lett till att Arbis (den ungdomsgård där Liquid huserar) fått en så kallad ”bögstämpel” och gjort att unga killar från hedersnormativa miljöer håller sig undan från Arbis även under dess ordinarie verksamhet. Denna stämpel som finns är Arbis medvetna om och detta har lett till diskussioner om hur man öppnar upp Arbis för andra men även om att de fritidsledare som finns på andra ställen måste få redskap för att prata med ungdomarna där de befinner sig. Liquid har ett tydligt syfte och behövs som ett safespace (social mötesplats som garanterar en säker miljö) enligt Anja Persson som anser att det är viktigt att titta på förhållandet mellan förtryck och val och dess koppling till vithetsnormen och för att kunna motverka barriärer behövs det arbetas överallt.

¹¹ <http://www.liquid-linkoping.se/>

Anja Persson: Vi når hbtq-ungdomar, det är det jag vet. vi har ingen kännedom om personers bakgrund eller om någon är från hederskulturer.

Shanazi Hjältar

Shanazi hjältar är ett kommunalt projekt i Linköping där unga killar värvas för att gå ut på skolor och ungdomsarenor för att diskutera heder. Killarna, kallade hjältegruppen, utbildas i olika frågor.

Enligt dem finns det ett problem med att många inte förstår vad deras känslor är, de tror att det är något fel på dem och vet inte vad det kommer att leda till. Shanazi hjältar bygger på att ungdomar pratar med andra ungdomar i ungefär samma ålder, deras erfarenhet är att det får ungdomarna att öppna sig lättare. De använder ofta skyltar med påståenden i klassrummet för att väcka diskussioner och locka till debatt. De anser att RFSL borde tänka vidare i sin rekrytering, kanske hitta någon som är mer "exotisk" som kan representera organisationen. "Det är lättast att lyssna på någon som man kan identifiera sig med" är en utgångspunkt för arbetet och RFSL behöver arbeta med nya forum och våga testa nya metoder enligt dem.

Informationen till gruppen individer från en hedersnormativ kontext behöver vara mer enkelt eftersom det på vissa språk exempelvis kurdiska inte finns några positiva eller neutrala ord för homosexualitet utan endast nedsättande, detta för att homosexualitet inte är något man pratar om, det "finns inte" och skulle det uppvisas är det en stor synd. Om man bär med sig det från början så blir det svårt att ta till sig vad homosexualitet är och att det är okej. Informationen måste därför läggas på en enklare nivå, och förklara vad t. ex. homosexualitet är.

En annan aspekt de lyfter är, vad ger man egentligen för information till unga? Det pratas mycket men ageras för lite. Det behövs mer hjälpcenter för unga killar är deras analys och de anser även att unga HBTQ-personer med en heders-kontextuell bakgrund skulle till exempel vara rädda för att gå till Liqid eftersom de skulle vara rädda för att det skulle komma ut. Det behövs mer stöd till individen, det måste finnas en grundtrygghet för dem. Det sociala trycket gör att de även kan sky att gå till kuratorn eftersom det skulle leda till frågor och skapa ett behov av lögnar och strategier. Det handlar om förtroende, agerande och respekt. Personer som vill hjälpa måste skapa ett förtroende, agera och ha respekt för individen. Ofta finns en ovilja att agera för att man är rädd för att bli kallad för rasist. Det behövs mer kunskaper för att rucka på olika föreställningar.

Enligt dem handlar det ofta om samhällsnormer och vilken bild föräldrar ger, om man bara ser

kvinnor och män så är det svårt att veta att andra saker finns. Kunskaper och föreställningar nedärvs i den hierarkiska ordningen. "Hade två män gått hand i hand i våra hemländer hade de skjutits".

"Sverige borde inte jämföra sig med andra länder utan med sig själv och vilja vara ett bättre Sverige. skall det vara jämlikt skall det vara jämlikt för alla."

Det handlar om kärlek

Det handlar om kärlek är ett projekt som bedrivits av Rädda Barnen i Linköping. Konceptet har varit att ett antal olika organisationer inklusive fältsekreterarna och polisen varit ute på skolor och informerat om mänskliga rättigheter och rätten att älska vem en vill. RFSL och Shanazi hjältar har varit delaktiga i detta. En rapport från projektet har gjorts och de siffrorna kommer att presenteras separat. Här nedan presenteras en summering med ett möte med Therese Andersson som varit projektledare för Det Handlar om Kärlek.

Therese har inte träffat någon öppen hbt-person som varit utsatt för hedersrelaterat våld i sitt arbete med Det Handlar om Kärlek. Det handlar om kärlek är ett projekt som åker runt till olika skolor och informerar om mänskliga rättigheter och individens rätt att bestämma över sin egen sexualitet. Therese anser att om man diskuterar sexualitet och sexuell läggning och börjar med PIP-modellen för att sedan gå över till att prata om att det finns tre sexuella läggningar enligt lag så kan man nå fler och blir mindre låst.

Det Handlar om Kärlek har även gjort en rapport med lokala siffror som projektet kan använda som underlag. Bland annat har 465 ungdomar i landet (av de som svarat på enkäten) haft sex mot sin vilja. 250 av dem finns i Linköping.¹²

¹² Therese Andersson och Marie Ramstedt, Det handlar om Kärlek – Ett projekt om barns och ungas rättigheter. En rapport om 2011/12 års erfarenheter, (Linköping, 2012).

RFSL Linköping

Anteckningar från diskussion inom RFSL Linköpings arbetsgrupp. Närvarande är Emil Åkerö, projektledare; Andreas Persson, Rådgivningssjuksköterska; Maria Ekeröth, kanslist och ansvarig för stödverksamheten; Christer Felix, informatör och Rebecca Lagerstedt, informations- och utbildningsansvarig.

RFSL Linköping har tidigare haft festverksamhet, något man i år har upphört med då det gav dålig lönsamhet. I gruppen togs en diskussion om festverksamhetens nedläggning upp med slutsatsen att antagligen hade festerna i dess dåvarande form varit mer attraktiva för gruppen rapporten undersökt, eftersom det innebar en mer skyddad miljö än de offentliga. Idag samarbetar RFSL Linköping med en nattklubb i Linköping vilket leder till en mer oskyddad miljö.

Enligt Andreas är 80% av de han möter etniska svenskar. De 20% övriga har ofta frågor om migration och olika problem med myndigheter. Det är inte klart att de är hbt-personer, de vågar kanske inte berätta. Många är livrädda för att åka tillbaka. Invandrarkillarna han möter kommer ofta två och två, om de har frågor om sexualitet kan det bli en larvig stämning men de har ett behov av att prata. De testar gränserna, eftersom de har svårt med tillit och det är samtidigt är svårt att skapa ett förtroende.

Enligt Rebecca är många av de vi möter rädda och vi kan inte utgå från att de är beredda att ta plats och prata öppet om sin identitet i klassrum eller ens inför oss.

Vid skolinformationer märks det ofta att folk förstår HBT men inte Q, vilket syns hos båda könen. Skolinformationsverksamheten har inte riktad sig mot särskilda skolor och vi märker att vi inte varit på skolor med många individer av icke etnisk svensk bakgrund förutom en utan mest varit på skolor med vita medelklass barn. Detta anser vi är en klassfråga.

Maria anser att många som kommer är nyinflyttade och att det är sällan som personer kommer tillbaka. I transamtalen är det mest etniska svenskar, men en del med en annan bakgrund som frågar om trans, de är ofta förvånade över att det är fria val i Sverige. Hennes iakttagelse är att det är få som är öppna och definierar sig som trans som är utlandsfödda. Det är därför viktigt

att ha en tydlig kommunikation, att prata långsamt och tydligt, inte använda förkortningar och att förklara begrepp.

Unga HBTQ-personers hälsa

För att skapa en grundförståelse för hur situationen för unga HBTQ-personer i allmänhet ser ut kommer rapporten här gå igenom statistik från Ungdomsstyrelsens rapport *hon hen han* från 2010. Rapporten tar även upp situationen för unga personer från en hedersnormativ kontext och därför kommer vi även att redovisa den statistiken.

Hälsa

Ungdomsstyrelsen påpekar i rapporten att hälsa och utsatthet hänger ihop vilket också varit ett fokusområde för Ungdomsstyrelsen och en bakgrund till att rapporten kommit till.¹³ Enligt Ungdomsstyrelsen så saknar många HBTQ-personer ett emotionellt stöd, störst var gruppen unga män som är homo- eller bisexuella och unga män som är osäkra på sin sexualitet. Hos de unga transpersonerna är i sin tur andelen som har bristande emotionellt stöd större än de som är homo- eller bisexuella.¹⁴ Vad det gäller den psykiska hälsan visar undersökningen att det är dubbelt så stor del av de unga män som är homo- eller bisexuella eller osäkra på sin sexuella läggning som har psykisk ohälsa än vad det är i motsvarande grupp hos heterosexuella samt att varannan ung bi- eller homosexuell kvinna har ett nedsatt psykiskt välbefinnande samt att transpersoner har ett sämre psykiskt välmående än dessa grupper.¹⁵ Oroskänslor är utpräglade hos unga icke heterosexuella kvinnor i större grad än hos samma grupp med unga män, det är även dubbelt så vanligt med oroskänslor hos unga transpersoner som hos unga homosexuella.¹⁶ 42 procent av de unga homo-/bisexuella männen och 29 procent bland de män som är osäkra på sin sexualitet har haft självmordstankar, jämfört med 12 procent hos de heterosexuella männen. Bland de homo-/bisexuella kvinnorna är motsvarande siffra 47 procent och hos de unga kvinnor som är osäkra på sin sexualitet är det 39 procent som haft självmordstankar, men även var femte heterosexuell kvinna har haft det. Hos transpersoner är det varannan.¹⁷ Vad det gäller självmordsförsök så har 17 procent av de unga homo-/bisexuella männen försökt ta sitt liv, siffran hos de som är osäkra på sin sexuella läggning är 11 procent, vilket skall ställas mot 3 procent hos de heterosexuella unga männen. Var fjärde ung homo-/bisexuell kvinna och var femte som är osäker på sin sexuella läggning har försökt

¹³ Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2, *Hon, Hen, Han*, (stockholm, 2010), s. 16.

¹⁴ Ibid. 31.

¹⁵ Ibid. 35.

¹⁶ Ibid. 36.

¹⁷ Ibid 37.

ta livet av sig, motsvarande är åtta procent hos heterosexuella kvinnor. 21 procent av de unga transpersonerna har gjort ett försök att ta livet av sig.¹⁸

Missbruk

Unga homosexuella män är överrepresenterade inom gruppen för missbruk av tobak med 20 procent mot åtta procent hos de heterosexuella männen, gruppen är även överrepresenterad inom missbruket av cannabis.¹⁹ Vad det gäller missbruk av alkohol är det vanligare hos homosexuella än transpersoner men överlag ser siffrorna rätt lika ut i alla grupper, de unga män som är osäkra på sin sexuella läggning har en mindre andel men de har å andra sidan en lägre social närvaro vilket gör att siffrorna påverkas av det.²⁰

Utsatthet

Den enda skillnad som statistiken visar är att det är större andel av de homo- och bisexuella männen som är rädda för att gå ut ensamma där var femte sagt sig avstå från att gå ut ensamma vilket skall jämföras med åtta procent hos de unga heterosexuella männen, samma tendens finns hos unga transpersoner.²¹ 24 procent av de unga homo- och bisexuella männen uppgav att de hotats om våld, motsvarande hos den heterosexuella gruppen är sex procent. Hos kvinnor från samma grupper gäller var femte respektive åtta procent, samt 20 procent hos transpersonerna. När det gäller att ha utsatts för våld är motsvarande siffror 36 procent hos de homo-/bisexuella männen och 20 procent hos de män som är osäkra på sin sexuella läggning, hos de heterosexuella är det nio procent. Vilket skiljer sig från situationen hos unga kvinnor där skillnaderna inte är lika stora. Hos de unga transpersonerna är siffran en tredjedel. Rapporten visar även att unga kvinnor som är homo-/bisexuella eller osäkra på sin sexuella läggning är överrepresenterade inom statistiken för att ha blivit kränkande bemötta, med sina 65 respektive 48 procent. Varannan ung homo- eller bisexuell man har blivit utsatt för kränkande behandling, siffran hos de som är osäkra på sin sexuella läggning är var femte och bland de heterosexuella är det 22 procent. Transpersoner har i större utsträckning än homosexuella blivit utsatta för kränkningar.²² I samma rapport framgår att 17,3 procent av de icke-heterosexuella respondenterna anger att har blivit utsatta för hot om fysiskt våld av någon inom familjen. Rapporten pekar även på att unga killar har en större risk att utsättas för

¹⁸ Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2, s.38.

¹⁹ Ibid., s. 39-40

²⁰ Ibid., s. 41

²¹ Ibid., s. 42

²² Ibid., s. 42-45

våld än tjejer, bland killarna är den icke-heterosexuella gruppen mycket högre än den heterosexuella.²³

Lokala siffror

I *Det Handlar om Kärleks* rapport finns det siffror från Östergötland som utgår från den enkät som ungdomarna har fått fylla i. Nedan kommer vissa siffror från den rapporten presenteras för att komplettera Ungdomsstyrelsen siffror men även för att ge en bredare bild och visa på hur det ser ut lokalt.

Sammanlagt är 1257 ungdomar tillfrågade, varav 80 stycken ej velat ange om de definierar sig som tjej eller kille. 13 procent av dessa anger att de har blivit utsatta för kränkningar utifrån deras sexuella läggning. Detta utvecklas på följande sätt i rapporten

I några av de skolorna och klassrummen aktörerna har varit inne i har det funnits en relativt utbredd homofobisk kultur. Samtal med vissa ungdomar i korridorer har även utmynnat i en förstärkning av denna kultur. Denna kultur kan medföra att det finns ungdomar i Linköpings kommun som inte har möjlighet att leva sitt liv fullt ut, då de är oroliga för eventuella repressalier om de skulle göra detta.²⁴

Här framgår också att 24,1 procent anser sig sakna den frihet som övriga individer i klassen har och 8,8 procent får inte ha kompisar av det motsatta könet, 15,9 procent får inte umgås med sina kompisar efter skolan och 12,3 procent får inte delta i alla aktiviteter/ämnen i skolan.²⁵ Andra siffror med direkt koppling till hedersproblematik är att 12,6 procent är oroliga för att inte få leva med den de vill och 34,1 procent anger att andra kollar deras mobiltelefon samt 23,9 procent anger att det är viktigt att de är oskulder när de gifter sig, blir sambo eller blir tillsammans med någon.²⁶ I och med att siffran inte är kopplad till bröllopsstraditionen går det här inte att dra en slutsats om detta är en fråga om hedersnormer eller en allmän konservativ uppfattning, 17,7 procent anger att det är viktigt att deras partner är oskuld vid samma tillfälle.

²³ Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2, s. 109-110.

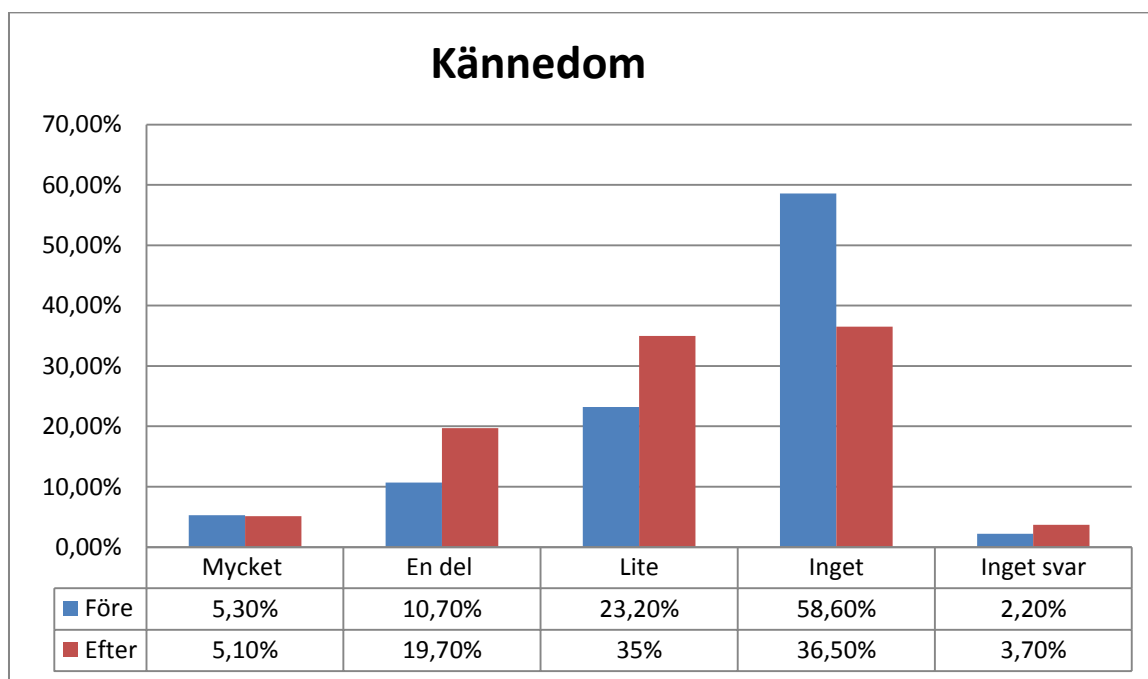
²⁴ Andersson och Ramstedt, s. 23

²⁵ Ibd., s. 23-24

²⁶ Ibd., s. 26

Förtroendet för RFSL

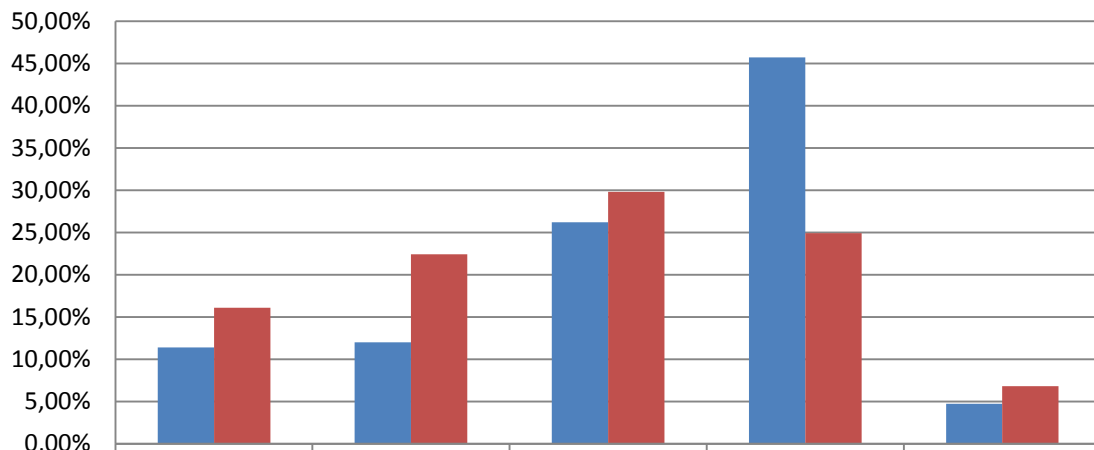
Enligt ungdomsstyrelsens rapport är förtroendet hos unga för olika samhällsinstitutioner rätt lågt.²⁷ Men hur är förtroendet för RFSL som organisation? För att belysa detta skall vi redovisa statistik från *Det Handlar om Kärleks* rapport. I rapporten har ungdomarna på de skolor som projektet besökt fått fylla i en enkät, en del av den enkäten berör frågor om förtroende och kännedom för de organisationer som deltog. Detta är indelat i före och efter besöket och alternativen har varit ”mycket”, ”En del”, ”Lite”, ”Inget” och ”Inget svar”. Som vi ser i statistiken är kännedomen om RFSL låg inte bara före utan även till viss del efter. Vad som även rapporten visar på är att RFSL har ett lågt förtroende hos ungdomar.²⁸ Varför siffrorna ser ut som de gör går det endast att spekulera i och är svårt att besvara. Vad som framgår dock är att RFSL behöver arbeta mer med att nå ut till ungdomar för att skapa ett förtroende. Hur detta kan gå till tas upp i slutet av rapporten.

²⁷ Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2, s. 46.

²⁸ Andersson och Ramstedt.

Förtroende

	Mycket	En del	Lite	Inget	Inget svar
■ Före	11,40%	12%	26,20%	45,70%	4,70%
■ Efter	16,10%	22,40%	29,80%	24,90%	6,80%

Analys

Den undersökning som gjorts under projekttiden har dragit ett antal slutsatser som presenteras nedan. Här görs en analys av materialet i rapporterna från RFSL Ungdom, RFSL Rådgivningen Skåne och Ungdomsstyrelsen och därför presenteras endast källhänvisning vid direkt citation eller referat.

Familjen som enhet

Något som framkommer tydligt i studierna är vikten av familjen och tillhörigheten. Familjen framträder som en viktig enhet i intervjupersonernas liv och något som deras liv kretsar kring, ett nav.²⁹ Även i den svenska kontexten är familjen viktig och personer uppvuxna i den kontexten har även de blivit uteslutna från sin familj. Dock är hotet om våld inte är lika överhängande. Våldet som sådant, eller hotet om våld, blir den avskiljande punkten här. Man visar också på att familjens betydelse är starkare inom grupper med hedersnormer än i dem utan. För att förstå detta måste man även förstå kontexten. Sverige är en välfärdsstat med ett socialt skyddsnät där individen inte är beroende av sin familj på samma sätt för att klara sig. Istället är familjebanden av konventionell karaktär, Sverige är även ett sekulariserat protestantiskt land där de kristna moraliska värderingarna måhända är närvarande men de kopplas inte till kristendomen specifikt utan till en allmän hederskodex där moral snarare kopplas samman med traditionsbundenhet än till specifik religionsutövning.

Den kontext där hedersnormer är mer utpräglade är också länder där det sociala skyddsnätet och välfärdsstaten inte är lika utbyggd, vilket leder till att familjer är beroende av varandra för att kunna bibehålla sin existens. Föräldrar (mödrar) tar hand om sina barn och barn (döttrar) tar hand om sina föräldrar. Familjens fortlevnad är en förutsättning för att detta system skall kunna bibehållas. Familjens existens är alltså en förutsättning för den enskilda individens överlevnad. Individen blir här en del av ett kollektiv med därpå följande förväntningar. Att då som enskild individ bryta mot de normer som finns, får större konsekvenser i en hedersnormativ kontext än i den västerländska.

När individen då kommer till läget att den behöver bryta med sin familj blir beroendet som mest tydligt, eftersom distansen till dem kan bli svår att hantera. De känslomässiga familjebanden skapar ett beroende, inte bara ekonomiskt utan även socialt och på ett

²⁹ Darj, Nathorstst-Böös, Jarl-Åberg, s. 86.

sociokulturellt plan. Det skapas här en situation där individens sociala umgänge är inom samma normativa kontext som den själv och försök till utbrytande ses som ett svek vilket gör socialisering svårare då det finns ett motstånd inom kontexten att söka sig utanför.

Utsattheten

I och med att situationen för HBTQ-personer kan vara svår som den är i olika sammanhang, exempelvis skolan, så är individen beroende av en grundtrygghet som en förutsättning för en god hälsa. Denna grundtrygghet kan vara att ha goda sociala kontakter i av annan karaktär än den rent familjära, genom kompisar eller vuxna individer som personen har förtroende för. När skolpersonal då inte hjälper individen på ett tillfredställande sätt, genom att inte ta behovet av hjälp på allvar eller genom att ta in föräldrar i det hela är det en komplicerande faktor där det dubbla uteslutandet och osynliggörandet blir en katalysator i processen. Den ekonomiska situationen är även den betydande i frågan, eftersom den monetära statusen hos individen avgör dess handlingsutrymme och potentiella chans att skapa ett liv utan familjen. I en kultur med starka familjära band finns också en större bundenhet av individen vad det gäller den ekonomiska friheten och att klara sig utan ekonomiska medel är svårt. Framförallt är bristen på ekonomiska medel framträdande vad det gäller unga killar mellan 18-26 år. De inkluderas inte av LVU och står utanför de skyddsnet som finns, vilka i de flesta fall är konstruerade för heterosexuella ciskvinnor. Tidigare studier visar på HBTQ-personers utsatthet i kontakt med myndigheter och det dubbla uteslutandet blir även tydligt här. Det förefaller svårt för myndigheter att hantera det faktum att en person kan vara förtryckt intersektionellt.³⁰

Bristen på abstrakt tänkande förefaller vara det mest akuta problemet vad det gäller att söka hjälp. Ungdomarnas berättelser utgår i många fall från att synliggöra en dubbel problematik, de är HBTQ-personer som lever i en västerländsk kontext men ingår familjärt i en hedersnormativ kontext. När personer i deras omgivning försöker hjälpa dem så blir det problem att hitta redskap för det. För det första, fattas kompetens inom de bägge områdena i sig men framförallt för att det saknas kunskaper om vad som händer när de kombineras.

Ungdomarna har vuxit upp till största delen i Sverige omgivna av den kontextuella verklighet detta utgör sett till kultur, normer och lagstiftning. När deras familjer med en bakgrund i hedersnormer, anländer till denna nya kultur är en kulturkrock oundviklig. Att problematisera

³⁰ Nidsjö, Knutagård, s. 105-120.

hedersnormer är inte främlingsfientligt i sig. Individerna befinner sig i Sverige och lyder då under de lagar som finns här. Lagar har även en normerande effekt, även om alla normer inte finns i lagen. Den västerländska kontexten som präglar Sverige utgår från ett människorättsperspektiv där individen har rätt att bestämma över sitt eget liv oberoende av kollektivets vilja (så länge detta inte skadar någon). Detta perspektiv måste vara genomgående i all verksamhet, vilket innebär att t. ex. alla barn skall ha rätt till sexualundervisning och att lära sig simma. Individens rätt i den rådande kulturella kontexten står över den kulturella kontexten som individen kommer ifrån.

Strategier

Dubbellivet innebär även bruk av strategier och i studien framgår att intervjupersonerna ofta "spelar teater" för att komma undan hedersnormerna.³¹ Med andra ord utövar de en medveten subversiv performativitet där de återskapar normativa uttryck för att stärka sin trovärdighet i den kontext de befinner sig i. Denna spelade identitet blir så även deras sätt att uttrycka en önskan av frihet, genom att tillfredsställa andras förväntningar skapar de ett levnadsutrymme de kanske inte skulle ha haft innan. En annan strategi är att prokastrinera själva familjebildningen genom att studera under lång tid, en acceptabel form av tidsfördriv. En annan prokastrineringsmetod är att arbeta mycket och på så sätt undvika familjen och deras kontrollmekanismer.³²

En annan strategi som nämns av de med frireligiös bakgrund, är att ställa in sig på ett asexuellt liv.³³ Detta får då ses som ett status quo, genom att inte synda förblir de rena inför gud och familjen och kan fortfarande vara en del av församlingen utan att behöva riskera konsekvenserna av att konfrontera någon med sin identitet. Återigen, är homosexualitet en identitet som sådan eller är det en del av en person? Är HBTQ begreppet problematiskt här eftersom det utgår från en definierad identitet där en praktik (i fallet med sexuell läggning) blir det som definierar? I fallet med transpersoner är frågan svårare eftersom att känslan av att vara född i fel kropp är en tydlig identitet. Är det istället känslan av utanförskap som är själva identiteten, skapad av en känslomässig förmåga?

³¹ Darj, Nathorst-Böös, Jarl-Åberg, s. 72.

³² Ibid., s. 77-81.

³³ Ibid., s. 80.

Är trans då kopplat till heder ur ett annat perspektiv? Är det en annan mekanism som ligger bakom? Trans går inte att dölja genom en medveten subversiv performativitet då det uttrycker sig i en vilja att förändra sitt uttryck. Det kommer oundvikligen till en springande punkt där personen måste agera, alternativt genomgå psykisk ohälsa. Detta omöjliggör en strategi där HBTQ-identitet döljs.

En annan faktor är relationen till vänner och kollegor, de som är utanför den heteronormativa kontexten. Dessa personer utgör i många fall en form av fristad, en möjlighet till ökad levnadsutrymme där normerna inte utgör samma form av barriär som inom den egna kontexten. Detta skapar också verktyg för att lättare kunna hantera situationen inom familjen och kunna finna styrka för att skapa de verktyg som krävs för att öka sitt levnadsutrymme och hantera de konsekvenser som det dubbla utanförskapet leder till.

Är det nödvändigt att komma ut i en hedersnormativ kontext? Vad innebär att komma ut i praktiken, och vad är det du kommer ut som? Om man vidgar att komma ut till att handla om att bryta normer och att "erkänna" det blir komma ut ett begrepp som handlar om att peka på ett skapat utanförskap.

Omvändelsen

Något som ofta förekommer i tidigare studier är en omvändelse-diskurs.³⁴ Här finns alltså en åsikt om att HBTQ-personer är sjuka på något sätt, att det finns något som kan åtgärdas, vändas rätt. Här återgår vi till en syn av människan som att det existerar en ren form av mänsklighet, ett normalt läge. Detta är i sin tur utgångspunkten för den tanken som präglar diskursen. För att något skall kunna vändas rätt krävs det att det vänds fel från början, liksom att något är fel i relation till något som är rätt. Familjerna uppger att de vill ta med intervjupersonerna till en klinik, att de skall träffa en läkare eller psykolog. I ett fall vill en mamma ta med sin son till en svensk akut för att få personen ifråga "botad".³⁵ Detta ställer ett antal andra frågor på spets. Utgår vi i vår egen kontext från ett kolonialistiskt perspektiv där vi anser oss vara mer belysta än den andre? Gör vi i detta personen i fråga till den obildade vilden och inverterat, hur ses västvärldens diskurs, blir det ett missionsprojekt? Vetenskap bygger på att det finns en korrekt sanning, det kan inte finnas två förklaringar till samma fenomen, då faller det hela på sin orimlighet. Homosexualitet kan inte både vara friskt och

³⁴ Darj, Nathorst-Böös, Jarl-Åberg, s. 99.

³⁵ Ibid., s. 99.

sjukt på samma gång, endast en definition kan vara gällande. Det hela blir då alltså till en kontextuell fråga där vem som är frisk och vem som är sjuk grundar sig i normer och kontext. Fram till 1979 ansågs homosexualitet vara en sjukdom i Sverige, det är inte mer än 30 år sedan. I diskussionen måste ett förhållningssätt till detta göras och återigen är det viktigt att skilja på främlingsfientlighet och kritisera andra kulturers synsätt.

Problemet är att man måste samtidigt analysera sin egen argumentation, anser jag att jag är mer upplyst än en person från en annan kontext och vad betyder det i sådana fall. Kunskap är nyckeln här, men då måste vi också erkänna att den västerländska synen på kunskap och vad som är sant och inte bygger på en syn av oss själva som upplysta och andra kontexter som icke upplysta. Andra förhållningssätt framstår i alla fall för mig som intellektuellt klandervärda eftersom de implicit anser sig ha en korrekt definition av världens beskaffenhet men inte skriver ut det. I denna förstudie kommer vi därför utgå ifrån att den västerländska kontexten är upplyst och att målet i arbetet är att värna detta i en process för att verka för mänskliga rättigheter. Detta uttyds på samma sätt som upplysningstidens filosofer skulle ha kallat det; alla individer har rätt att själva bestämma över sina liv. Dock är det viktigt att komma ihåg att alla val som görs påverkar andra individer och även den fria viljan (om denna nu finns) har sitt pris. Man måste också bestämma vilken definition av mänskliga rättigheter som skall användas, i det här fallet förefaller det vara unisont med det som föreskrivs av Förenta Nationerna och det i sin tur ger upphov till en diskussion om vad som är korrekt att utgå ifrån.

Öppenhetdoktrinen

Det dubbla uteslutandet är också en annan form av dubbelliv än vad de personer som lever i en icke hedersnormativ kontext genomgår. Det kan enligt RFSLs Ungdoms studie vara möjligt med en homosexuell praktik, så länge den sker i det fördolda.³⁶ Här tror jag vi har något centralt i frågan. Är det öppenheten som är problemet? Är problemet att RFSL uppmanar personer att komma ut, identifiera sig som HBTQ-personer, skapat en identitet som förknippas med olika egenskaper? De personer vi mött från denna kontext som brukat en homosexuell kontext, har inte velat definiera sig som "Bögar" eller HBTQ-personer. De har helt enkelt varit män som haft sex med män, och ser inte det som något särskiljande. I flera

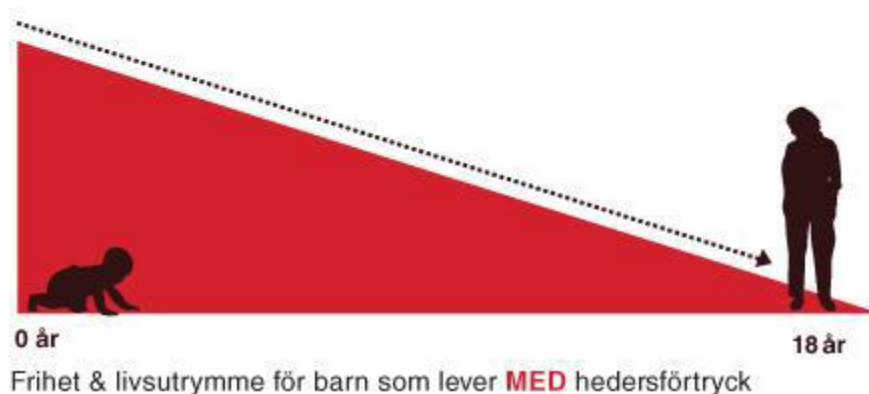
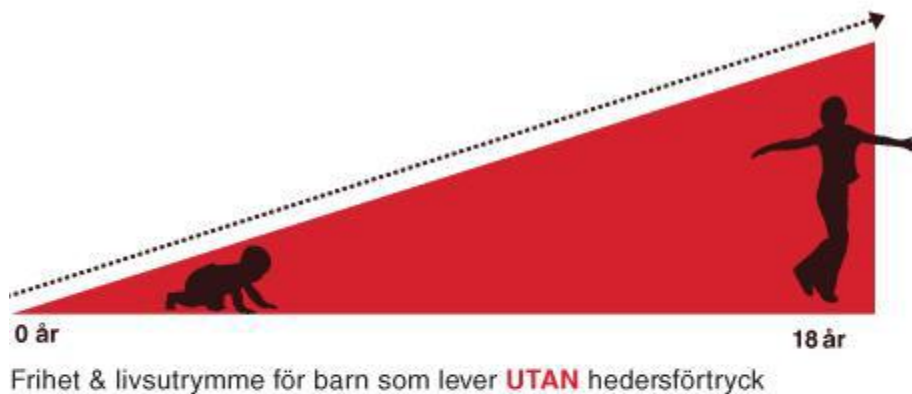
³⁶ Darj, Nathorst-Böös, Jarl-Åberg, s. 76.

kulturer ses intagandet av sperma som en manlighetsrit, att penetreras analt ses på samma sätt men upp till en viss acceptabel ålder då detta skall vändas och den äldre mannen blir den som penetrerar. Att bli penetrerad ses alltså som att vara feminin. Detta är i linje med den kultur som präglade antika Grekland, och är alltså en kontextuell fråga om hur manlighet skapas. Vad är det som gör att västvärlden har lämnat detta synsätt bakom sig? Definieras Manligheten i det här fallet av att vara aktiv, fertil och den som agerar kraftfullt? Antagligen hänger även detta samman med upplysningen men även med senare normsystem där manlighet har definierats på ett nytt sätt utifrån kontexten där den är verksam, att ha sex med en man ses inte som något positivt och de som gör det förknippas med samma begär som kvinnan vilket leder till en underprivilegierad position i ett samhälle som styrs av ett system där mannen är norm.

I RFSU Ungdoms studie framgår till och med att familjer uppmanat sina söner att ha ett dubbelliv där de kan ha en samkönad sexuell praktik i skymundan.³⁷ Frågan som intresserar mig är skillnaden mellan att vara aktiv och vara passiv, kan man komma undan med den ena praktiken men inte med den andra och skiljer sig detta åt om det sker i det tysta versus i det öppna. Alltså, kan det vara acceptabelt att vara homosexuell man som penetrerar en annan man så länge det inte är något som det pratas om? En man som penetreras, är det en större skam även om det sker i det tysta? Hur ser hierarkin egentligen ut? Hur kopplas identitet ihop med beteende, om en man är väldigt macho även utan att låtsas, kan det då vara mer socialt acceptabelt att nyttja en homosexuell praktik där mannen är den penetrerande? Är det akten eller beteendet i sig som är det avgörande? Antagligen finns det även här en föreställning om att bli penetrerad är det samma som att inta en feminin position och sålunda vara den ”svagare”. Det är alltså förlusten av manligheten som är det centrala här vilket även det hänger samman med kulturella konnotationer om hur en man förväntas bete sig.

Situationen för unga kvinnor från en hedersnormativ kontext ser annorlunda ut, främst eftersom de inte enligt den hedersnormativa uppfattningen äger sin egen sexualitet, för att förklara detta kan man utgå från Rädda Barnens illustration över handlings utrymmet:

³⁷ Darj, Nathorst-Böös, Jarl-Åberg, s. 77.

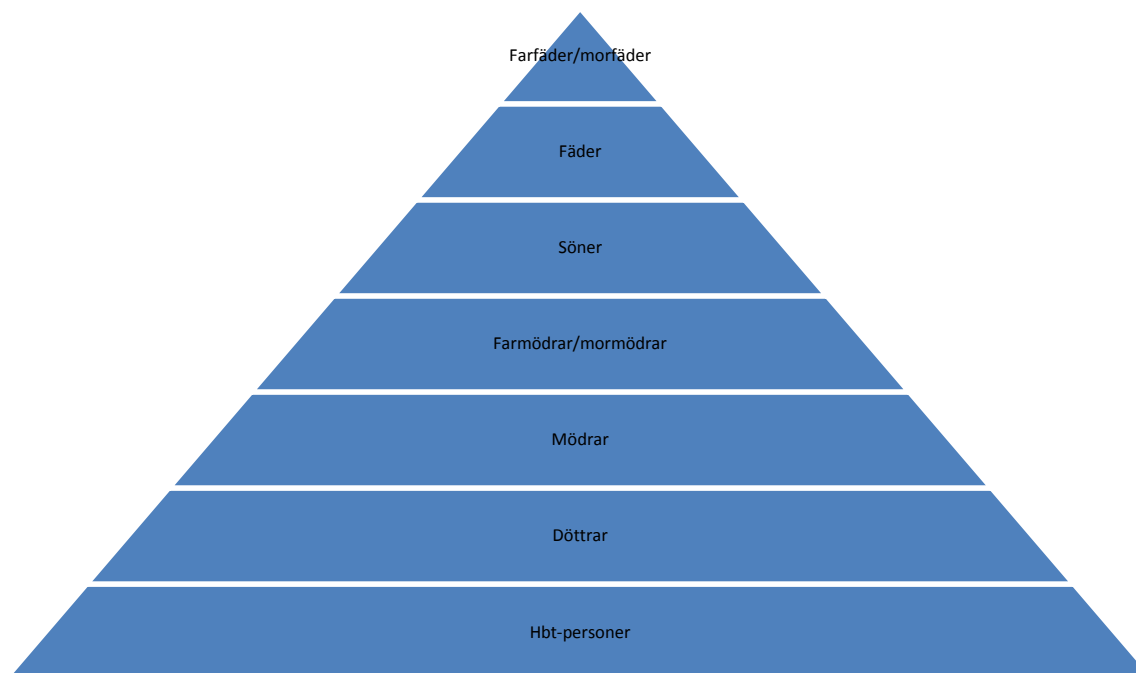
38

Individen i relation till kollektivet

Hederskulturen arbetar hierarkiskt där personer förhåller sig till varandra och förtrycket vandrar neråt likt en spiral. I och med detta behöver en se på förtrycket utifrån det och inte utifrån ett enskilt, utskiljande perspektiv. Genom ett intersektionellt perspektiv så kan man se hur individen hamnar i ett prekärt läge där det dubbla utanförskapet och osynliggörandet blir tydligt.

Enligt socionomen Zubeyde Demirörs Sued så är hederskontexten strukturerad på följande sätt:

³⁸ <http://dinarattigheter.se/dina-rattigheter/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>

Detta innebär att förtrycket går nedåt i hierarkin och är relativt till din position vilket betyder att en person kan vara både förtryckt och förtryckare på samma gång, och förtrycket kan fungera som ett sätt att skydda sin egen position.³⁹ Det individuella beteendet påverkar gruppen och det som kan verka kontraproduktivt på en individnivå kan gynna gruppen och vår position i den.⁴⁰ Kollektivet byggs alltså på en handlingspraxis där varje individs beteende påverkar kollektivet, om individen inte agerar enligt kollektivets praxis behöver antingen handlingen elimineras eller korrigeras, och med handlingen följer också den som utför den. Då räknas alltså individens handlingsutrymme som en del av kollektivets gemensamma och inte som ett eget agentskap. Hedersbegreppet i sig är historiskt betingat och återkommer i de kulturer där kollektivet är primäragent och individen sekundäragent. Detta innebär i sin tur att hedern kan existera som fenomen även inom kulturer som präglas av individualism så länge hedern finns i en kollektivistisk kontext. Familjen får ses som en sådan enhet, ett primärt kollektiv som oavsett den omkringvarande kontexten är till sin natur är ett fenomen som bygger på kollektivism där individen inte fungerar som ensam agent utan endast tillsammans med andra agenter kan utgöra enheten. Familjen är alltså beroende av enhetlighet och att samtliga individer i den har samma mål och med sina handlingar arbetar för att uppnå målet, även om handlingen på en individnivå har en negativ inverkan. I detta system kan individen stärka sin egen kollektiva position genom att förtrycka andra, lägre stående, i kollektivet och

³⁹ Anteckningar från föreläsning 26/9, Kungshögskolans aula, Mjölby.

⁴⁰ Nidsjö, Knutagård, s. 20.

på så sätt utjämna det förtryck som vänds mot personen till att drabba fler inom kollektivet och därigenom balansera kollektivet. Här är det viktigt att komma ihåg att varje agent i sin tur även har privilegier, och dessa privilegier skapar den grund som hierarkin vilar på. Hierarkier bygger på att individer sorteras i relation till varandra utifrån vem som har mest privilegier och därmed makt att underordna andra personer. Denna underordningsmekanism är grundläggande för hedersnormer och skapar den struktur som hedersnormerna har till funktion att upprätthålla.

I detta system, där gruppen arbetar utifrån en gemensam målsättning genom sina handlingar skapas också överlevnadsstrategier, för att upprätthålla sina privilegier och undslippa korrigerande eller eliminering. En sådan strategi kan vara, vilket nämnts tidigare, att upprätthålla de olika förväntningar som finns på ens beteende, exempelvis vad gäller kön. I en hedersnormativ kontext finns tydliga förväntningar på hur individen skall agera utifrån sin könstillhörighet. När individen då avviker mot dessa förväntningar utgör den handlingen en handling som har negativ påverkan på gruppens slutmål och måste därför korrigeras eller elimineras. Hedern och upprätthållandet av den samma får här ses som slutmålet för kollektivet och när individen då avviker från målet genom att vara HBTQ-person så blir handlingen att korrigera (kräva att personen slutar vara HBTQ-person) eller eliminera (hot om våld eller våld, utfrysning etc.).⁴¹ Här spelas också heteronormen in, vilket är vad som vanligast används som diskursiv förklaringsmodell. Här tror jag att man behöver göra en koppling mellan hedern och heteronormen och hur dessa två samverkar. Heteronormen i sig bygger även den på förväntningar av att personer skall identifiera sig som heterosexuella cispersoner som strävar efter en heterosexuell monogam parbildning. Det finns även grundantaganden om att en viss könstillhörighet ger ett visst begär och ett visst beteende som man får se som en följd av detta. Detta gör också, enligt heteronormens grundantagande, att en person som åtrår sitt eget kön också avviker från det förväntade beteendet och istället hänger sig åt det motsatta beteendet.

Här kan man även göra en koppling till skillnaden mellan att identifiera sig som en sexualitet och att praktisera den. I de studier som tidigare finns på ämnen ser vi till exempel att så länge en man är den aktive (sätter på) i en samkönad sexuell praktik så har det ingen aktiv negativpåverkan på hans heder, skulle han däremot agera passivt (sätts på) skulle han ikläda

⁴¹ Nidsjö, Knutagård, s. 20.

sig en feminin, vilket här får förstås som synonymt med kvinnlig, roll och därmed bryta mot förväntningarna och därför också kollektivets gemensamma mål. Detta är alltså en fråga om en sexuell praktik och inget man bör prata om. Skulle individen dessutom aktivt ikläda sig en identitet, det vill säga göra definiera detta som en del av självet, skulle detta vara ett större brott mot det gemensamma målet eftersom handlingen på en individnivå påverkar gruppen i och med att individen skulle tydligt uppfattas på ett visst sätt och leva sitt liv på ett sätt som utåt uppfattas bryta mot målet och därför blir problematiskt för gruppen. Sålunda kan man säga att hedersnormer och heteronormen hänger ihop, heteronormen är en förutsättning för hedersnormen och hedersnormen är sin tur kontextuellt beroende av i vilken kultur den verkar. Hedersnormer tar sig alltså olika uttryck beroende på i vilken kontext de befinner sig; ju starkare heteronormativ strömning, desto starkare hedersnormativ praktik. Heteronormer utgör här plattformen och hedersnormen medlet, de kan alltså inte existera utan varandra men relationen mellan dem ter sig olika beroende på kontexten.

Heder som sådan är något som existerar överallt dock är det avhängigt kollektivet. I ett samhälle där individen är friare från kollektivet, där en välfärdstat finns och upplysningens idéer är hegemoni är hedersideologin svagare. I en sådan kultur tar den sig inte heller uttryck i form av mord och framförallt så sanktioneras dessa inte kollektivt. Den familj som säger till sitt barn att inte prata om sin HBTQ-identitet inför mormor/grannarna/främmande eftersom de är rädda för vad mormor/grannarna/främmande skall säga och/eller anse att familjen är dålig har samma utgångspunkt som den familj som kollektivt utsätter en individ för våld. Skillnaderna är dock viktiga att påpeka. I det första exemplet är det ett agerande som finns hos ett fåtal individer, och dessutom med främst uteslutning som främsta hot och konsekvens. Agerandet är inte sanktionerat hos kollektivet i den mån att kollektivet går samman och anser att agerandet är rättfärdigat. Det är alltså samma tankefigur, skam, som utgör stommen men konsekvenserna ter sig olika i relation till de tidigare nämnda komponenterna. Dessa tre komponenter hör ihop, upplysningen ger välfärdssamhället som ger en starkare individualisering eftersom individen inte är beroende av släkt-kollektivet (dock av det statliga kollektivet).

Heder och HBTQ - ett dubbelt utanförskap

HBTQ-personer vars liv präglas av hedersnormer har ett dubbelt utanförskap, De är dels HBTQ-personer och behöver hantera det utanförskap och osynliggörande men även den förlust av privilegier det leder till. Men de är även från en kultur präglad av normer kring heder och konsekvenser av det. Resultatet blir ett dubbelt utanförskap, dubbelt osynliggörande och en dubbel förlust av privilegier. Konsekvenserna av detta blir även att det blir svårare att söka hjälp, för man har för mycket barriärer som är i vägen för att kunna nå fram till en position där man kan formulera sina känslor och sätta ord på sitt utanförskap. Det här utanförskapet är det som projektet och undersökningen måste belysa och problematisera. Rapporten fokuserar inte på våldet utan på just det dubbla utanförskapet och vilka konsekvenser det ger. Varför söker sig inte HBTQ-personer som lever i miljöer med hedersnormer sig till de som arbetar med HBTQ-frågor? Är det för att de inte känner att de kan identifiera sig med bilden av HBTQ-personer, att de inte vågar för att de är rädda för konsekvenserna; inte bara av att vara HBTQ-person utan att vara HBTQ-person i en hedersnormativ miljö?

Även projekt som arbetar med hedersnormer beskriver problem med att nå ut till HBTQ-personer, hur kommer detta sig? Finns det en rädsla för att inte bli tagen på allvar eller inte få hjälp, om de är HBTQ-personer? Upplever de att de får skylla sig själva? Vänder de hatet mot sig själva och skapar en internaliserad homofobi utifrån att de känner att deras människovärde förminsкас utifrån att de är HBTQ-personer? Vart kan dess människor vända sig, vad finns det för alternativ? Har RFSL ett förtroendeproblem här, har vi svårt att nå gruppen för att de inte litar på oss? Men litar de mer på Shanazi hjältar och i sådana fall varför?

Relationen välfärd och upplysning

Den kontext där hedersnormer är mer utpräglat är också länder där det sociala skyddsnetet och välfärdsstaten inte är lika utbyggd, vilket leder till att familjer är beroende av varandra för att kunna bibehålla sin existens. Föräldrar (mödrar) tar hand om sina barn och barn (döttrar) tar hand om sina föräldrar. Familjen är då också beroende av fortlevnad för att detta system skall kunna bibehållas.⁴²

⁴² Eduardo Grutzky, *Hedersideologi- En kort introduktion*. Ur "Shields – Heder i Sverige" (red. Cecilia Jarl-Åberg), Stockholm, 2009, s 62-64

Familjens vikt är alltså en vikt för den enskilda individens överlevnad, individen blir här en del av ett kollektiv med därpå följande förväntningar, att som enskild individ då bryta mot de normer som finns får därför större konsekvenser i en hedersnormativ kontext än i den västerländska.

När individen då kommer till läget att den behöver bryta med sin familj blir beroendet som mest tydligt, eftersom distansen till dem kan bli svår att hantera. De känslomässiga familjebanden skapar ett beroende, inte bara ekonomiskt utan även socialt och på ett sociokulturellt plan skapas här en situation där individens sociala umgänge är inom samma normativa kontext som den själv och försök till utbrytande ses som ett svek vilket gör socialisering svårare då det finns ett motstånd inom kontexten att söka sig utanför.

Kulturrelativism och kulturreduktionism

Något som framkommer i undersökningen är bilden av att personal inom den svenska socialtjänsten eller skolan är rädda för att hantera frågan, eftersom de inte vill utpekas som rasister genom att prata om "Hedersproblematik" inom "invandrargrupper".⁴³ Detta kan tas som ett resultat av det som kallas för kulturrelativism och/eller kulturreduktionism, dessa begrepp utgår från en tendens att urskulda ett beteende utifrån en individs kulturella bakgrund samt och undanta personen från ansvar och gällande normsystem eftersom individens kultur får den att agera på det sättet. På så sätt blir hedersnormer ett "kulturellt fenomen" och tas inte på samma allvar som om det vore en etnisk svensk som hade blivit utsatt.⁴⁴

Bemötande och hjälp

De studier som gjorts tidigare visar att även om ungdomarna sökt hjälp har de stött på olika problem med hjälpgivande instanser. Dels på grund av okunskap och ren homofobi hos kuratorer och liknande men också för att hjälpapparaten inte är utvecklad för den här typen av situationer. Till exempel så finns det endast hjälp att få inom den egna kommunen, om individen av säkerhetsskäl måste lämna sin hemkommun finns det ingen hjälp att få av socialtjänsten i den nya kommunen, ett annat problem är att det inte finns hjälpinsatser för myndiga män i utsatta situationer.⁴⁵

⁴³ Se intervjuerna i inledningen.

⁴⁴ Grutzky, s. 68.

⁴⁵ Darj, Nathorst-Böös, Jarl-Åberg, s. 167.

RFSLs eget material

När jag går igenom Bryt!-materialet, ett metodmaterial framtaget av RFSL Ungdom med fokus på normen i allmänhet och heteronormen i synnerhet,⁴⁶ så ser jag att det helt saknar hedersnormer bland de normer de tar upp och diskuterar. Materialet filosoferar kring olika normsystem men ifrågasätter och reflekterar inte över sitt eget och inte över exkluderandet av hedersnormer. Materialet är i och för sig skrivet före deras rapport vilket visar på hur tyst det är om denna form av dubbelt utanförskap till att en börjar titta på frågan separat. Frågan är också om det hade fungerat att belysa hedersnormer i materialet eftersom det är en mer komplex norm att arbeta med. Det är dock min fasta tro att det går att utveckla metoder för att arbeta och informera om frågan, dock att detta i ett första skede måste ske separat för att sedan bearbetas för integrering.

Jag har nu även granskat RFSLs reviderade skolinformationsmanual och föga förvånande så tar inte heller den upp hedersnormen marginellt. Den retorik som används för att diskutera heteronormen utgår från en etnisk svensk sekulariserad kontext där de personer som kommunicerar riktas mot förväntas tillhöra samma kontext, andra kontextuella bakgrunder existerar inte i den syn som präglar dokumentet. Även om ungdomarna lever i denna kontext nu så kan de ha en annan kulturell bakgrund och/eller en annan kontextuell verklighet i sin hemmiljö. Att då tilltala agenten utifrån en förväntad premiss de inte kan relatera till leder till exkludering av densamme. Det som framträder som ytterst relevant och primärt viktigt är att bredda perspektiven för heteronormen och även inkludera andra berättelser utifrån andra kulturella kontexter, vilket kan öka relevansen för de agenter som idag exkluderas av kommunikationen som används och det retoriska tilltalet.

Sexuell läggning och kön

Något annat som framträder är dock synen på ett statiskt system, där olika identiteter står mot varandra, vad det gäller sexuella läggningar. Enligt manualen är det inte helt nödvändigt att använda termer som homosexuell osv men det underlättar i ett identifikationspolitiskt sammanhang. Detta finner jag är intressant och frågan är hur man bör förhålla sig till dessa begrepp. Ur ett perspektiv är de viktiga då de utgör en begreppsdefinition, personer som

⁴⁶ Carl Åkerlund, *Bryt! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*, (Stockholm, 2011).

infinner sig i denna grupp kan sätta ord på sina känslor och begär och infatta sig i en identitet. Samtidigt blir detta problematiskt då identiteten kan få kulturella konnotationer med ett visst beteende, dessa kulturella konnotationer har då två funktioner, en samlande funktion och en avskräckande. För den person som trivs i den kulturella konnotationen blir det en trygghet, för den som är osäker i sin identitet kan projicering bli ett sätt att hantera detta på, genom att projicera förväntningar från omgivningen på sig själv och leva upp till dem skapas ett levnadsutrymme som må vara villkorat men som kan utgöra en trygghet för individen. Judith Butler kallar detta för subversiv performativitet, att undermedvetet upprepa ett agerande (uppträdande) så att vi passerar och upprätthåller normen utifrån vårt agerande.

För den person som inte kan identifiera sig med den kulturella konnotationen blir detta problematiskt och här föreligger risken för internaliserad homofobi, att man vänder sin alienation mot sig och skapar ett förakt mot gruppen och den identitet den kopplas samman med. Detta utgör då den avskräckande sidan, om man inte kan identifiera sig med en identitet är det svårare att ta den till sig. I de tidigare studierna ser vi hur individer från en etniskt icke svensk sekulariserad kulturell kontext skyr ordet homosexuell för att det (i fallen med män) förknippas med ett feminint, icke manligt, icke önskvärt beteende som är en fara för gruppens mål => reproduktiv överlevnad.

Om man istället pratar om sexualitet utifrån begär och använder PIP modellen för att förstå och diskutera, kanske man kan få en diskussion som skapar en plattform där fler kan medverka.

PIP-modellen fungerar så här. Sexualiteten delas in i tre aspekter, Praktik; vilken form av sexualitet du gör, Identitet; vad du identifierar dig som och Preferens; vilket kön du föredrar.

Kön skall här förstås ur ett biologiskt perspektiv och en utveckling om könsidentitet följer.

PIP-modellen innebär alltså ett mer dynamiskt sätt att se på sexualitet där individen identifierar sig själv oberoende av sin egentliga praktik. Individen kan med andra ord praktisera en tvåkönad sexualitet men identifiera sig som "heterosexuell" och då preferera (bli kär i) det motsatta könet. Individen kan även identifiera sig som "bisexuell", preferera kvinnor men idka en samkönad praktik med män. Här krävs ett frigörande från tanken att kärlek och sexuella känslor är synkrona, även om de naturligtvis kan vara det. Denna tolkning ökar möjligheten att se på sexualitet som något dynamiskt och där sexualitet inte är

sammankopplat med en identitet. Det är dock viktigt att poängtera att denna tolkning inte leder till en motsättning mellan kärlek och sexuella känslor, det är fortfarande möjligt att begära, åtrå det egna könet på både en romantisk och libidinös nivå samt att identifiera sig utifrån dessa och anse sig vara homosexuell. Modellen bör alltså användas med försiktighet för att inte förstärka fördomar och förutfattade meningar. Rent kommunikativt kan man då komplettera homo- och bisexuella med begrepp som Män som har sex med män (MSM) respektive Kvinnor som har sex med kvinnor (KSK) vilket bland annat görs i hivpreventiva sammanhang.

I Ungdomsstyrelsens rapport så belyses bland annat unga HBTQ-personers hälsa. I en del skriver forskaren Fanny Ambjörnsson om queera motståndsstrategier. Ambjörnsson ställer den retoriska frågan, behöver personer komma ut, har vi ett ansvar för att komma ut som HBTQ-person och då ansvara för att vara en informationskampanj mot de som utgör normen? PIP-modellen utgår från ett queerteoretiskt sätt att se på identitet och sexualitet och enligt den minskar behovet av att komma ut, dock så skapas fortfarande en friktion i relation till normen vilket leder till ett utanförskap som fortfarande är problematiskt. Individen behöver ta ett ansvar för att kommunicera sina behov men det är samhället enligt samhällskontraktet som innehar ett ansvar att arbeta för dessa behov, alltså måste det ske ett dubbelt arbete för att minska friktionen. Samhället kan inte förväntas skapa lösningar för behov det inte ser, men det är inte individens ansvar att skapa dessa lösningar eller behöva positionera sig i relation till dem. Samtidigt behöver samhället vara uppmärksam på existensen av strömningar, identitetsgrupper och behov som uppstår på en generell nivå och inte invänta en enskild individ för att skapa dessa lösningar. I det här fallet handlar det alltså om att individer som befinner sig i ett dubbelt utanförskap måste få redskapen för att beskriva sin position men det är samhällets ansvar att skapa dessa och arbeta med att motarbeta detta utanförskap utan att individen skall behöva poängtera detta behov. Att hävda att gruppen eller behovet inte existerar inom samhället är alltså att inte ta sitt ansvar, att göra individen ansvarig för att skapa fokus på utsattheten och ett sätt att förtiga individers upplevelser.

På samma sätt som PIP-modellen används för att dekonstruera sexualitet kan könstillhörighet/könsuttryck dekonstrueras på samma sätt. Genom att dela in det i tex genus (det sociala könet) och kön (det biologiska) kompletterad med mental könsidentitet (självupplevt kön) och juridiskt (folkbokföringskönet) kan kön bli en mer duplex

begreppsapparat. Dock bör trans ses på ett annat sätt än sexualitet, eftersom det varierar från en dynamisk syn (queer och transsexualism) till statiskt (Transsexualism och intergender/nongender) Även kön kan vara flytande men man bör komma ihåg att transsexualism utgår från ett behov av en korrigerings inom det binära systemet medan en queer förhållning till kön innebär att förneka det binärasystemets existens och berättigande. Trans har inte nämnts så mycket i rapporten vilket beror på att underlaget om transpersoner som verkar i en hedersnormativ kontext är knapphänt. Överlag har samtliga studier haft svårt att nå respondenter och av dessa har flertalet varit homosexuella, transpersoner är alltså underrepresenterade rent statistiskt vilket gör det svårt att dra några slutsatser. Den slutsats som kan dras är dock att eftersom transpersoner överlag mår dåligt så är antagligen situationen för en transperson inom en hedersnormativkontext svårare sett till det dubbla utanförskapet.

Vad som bör göras, interna strategier och extern kommunikation

I Ungdomsstyrelsens rapport framgår något intressant, här kläs vissa grupper avstånd till RFSL i ord. Avsändaren är Arabiskt initiativ, som tar upp det faktum att RFSL utgår från en öppenhetsdoktrin, det vill säga att man har som mål att personer skall vara öppna med sin identitet. Enligt Arabiskt initiativ är detta problematiskt eftersom personer från de kulturer de representerar i vissa fall inte är intresserade av att vara öppna eller är från en kontext där deras öppenhet skulle försätta dem i livsfara. Är detta återigen en kulturell skillnad? Orsakar öppenhetsdoktrinen den friktion som stöter bort vissa grupper?

För att reda ut detta behöver vi titta på vad RFSL står för, hur formuleringen kring detta lyder. I principprogrammet står att läsa: *RFSL ska verka för att HBTQ-personers behov ska vara tillgodosedda och tryggade på alla samhällsområden, samt för samarbete och mångfald inom den rörelse som verkar för HBTQ-personer. RFSL ska dessutom arbeta med att stödja individer inom gruppen genom att ge möjlighet till samvaro med andra och utbyte av information om HBTQ-frågor. Detta med avsikt att självkänslan, identiteten, stoltheten och kunskapen ska stärkas hos målgruppen. En sådan process förbättrar förmågan att förändra sina villkor och ökar engagemanget bland HBTQ-personer mot ojämlikhet och orättvisor. Inom RFSL är rätten till självidentifikation central. En persons sexuella läggning och könsidentitet kan endast definieras av denna person själv. I självidentifikationsrätten ingår självklart också rätten att välja att inte definiera sig. Oavsett hur en person identifierar sig ska dennes val respekteras.*⁴⁷

Detta är från 2012 års kongressrevidering, då det queera perspektivet lades till. Just rätten att inte behöva definiera sig är den springande punkten i detta. När RFSL uppmanar personer att komma ut riskerar man att omöjliggöra att vissa personer söker sig till organisationen, men alternativet att inte göra det skulle motverka förbundets syfte - att på ett strukturellt plan arbeta för att individers levnadsutrymme skall öka. Det är alltså viktigt att betrakta detta som något som måste ses på två nivåer, dels på individnivå och på en strukturell nivå. Kan RFSL kräva att samtliga HBTQ-personer skall komma ut? Nej, det vore att omöjliggöra individers autonomi. Däremot kan och bör RFSL verka för ett samhälle där alla individer ges möjligheten att komma ut utan att det får konsekvenser för individens handlingsutrymme. För att nå den strukturella nivån behöver dock diskussioner skötas på en individnivå för att där

⁴⁷ <http://www.rfsl.se/?p=336>

finna stoffet att ta upp på en strukturell nivå och därifrån bygga konkreta argumentationskedjor. I det ingår också trovärdigheten i organisationen, om organisationen företräds av personer som inte är öppna med sin identitet så förskjuts trovärdigheten. Däremot bör detta ses genom ett raster av nyanser, en gråskala, eller om man så vill, en regnbågsskala. Precis som PIP-modellen är en dynamisk förhållningsmodell till sexualitet bör öppenheten i relation till andra ses på ett dynamiskt sätt. Vivienne Cass har med sin Cass Identity Model delat upp komma ut processen i flera steg: ž

Identitetsförvirring

Identitetsjämförelse

Identitetstolerans

Identitetsacceptans

Identitetsstolthet

Identitetssyntes

Personer är på olika nivåer i olika stadier i livet men är även olika öppna i olika kontexter, var kan man dra gränsen för att prata om full disclosure? Vems normer kring öppenhet är det som avgör, borde det inte vara individens förutsättningar som är det grundläggande? Det kan inte vara individens ansvar att ensamt arbeta för öppenhet och acceptans.

Andra sidan av myntet är representation. Om grupper inte syns är det svårt att påvisa deras existens, detta är ett vanligt problem vad det gäller individer från hedersnormativa kontexter, det finns få som vågar vara öppna och i och med det är det svårt att förstå hur stor gruppen är. Genom att personer visar upp sig i offentligheten blir problemet mer synbart, någon måste alltså börja. RFSL har som mål med sin skolinformationsverksamhet att fungera identitetsstärkande, genom att visa för unga HBTQ-personer att de inte är ensamma. Den empiriska erfarenheten ger även en trovärdighet men måste kopplas till en strukturell diskussion för att bli relevant, personen kan alltså inte enkom och allena utgå från sina egna erfarenheter utan detta måste kopplas till ett större perspektiv. Här når vi också utredningen och problemformuleringens centrala punkt. Om RFSL utåt representeras av en viss kontextuell grupp ger detta en uteslutningsmekanism, där andra kontextuella grupper känner sig inte representerade, sedda och/eller relevanta för organisationen. Om kommunikationen därtill utgår från en diskurs gruppen inte kan relatera till känner de sig än mer utanför. Alltså så behövs personer från samma kontextuella grupp och med liknande empiriska erfarenheter

samt samma kontextuella förståelse för att personer från denna grupp skall känna sig representerade. Detta utgör ett krav på individnivån, en individ behöver utgöra representativt stoff för att öppna för identifikation, dock att denna person inte kan utgöra hela lösningen och att diskussionen inte får fastna på en individuell nivå utan måste utgöra en empiri i den strukturella nivåns antagandegrund i diskussionen.

Det behöver alltså arbetas på flera plan, dels behövs en kontextuell förståelse av individers förutsättningar kopplat till detta samt att öppenhetsdoktrinen behöver granskas och avskaffas. Om en mer queerteorisk syn på identitet används kan diskussionen föras på ett annat sätt. Ett exempel: Istället för att prata om "Öppen homosexualitet" kan/bör en använda "Öppen med en normöverskridande identitet".

Något som kom upp i samtalet med Therese Andersson är det faktum att det finns en risk att individens eget val ses som förtryck. Alltså, om en person är nöjd med att ha en samkönad sexuell praktik som inte är offentlig kan detta ses som att individen är förtryckt, utan att själva känna av det. Detta kan härledas till marxismens teori om falskt medvetande. Detta går alltså ut på att individen är förtryckt men känner inte till det för att individen saknar kunskaper om sitt förtryck. En parallell kan dras till kvinnor i slöja vilket ofta ses som ett tecken på förtryck och inte ett fritt val eftersom kontexten i Sverige har svårt att förstå att kvinnor självmant kan välja att iklädda sig slöja, detta visar på den transparens som lyfts innan men även på en post kolonialistisk syn där det endast är en form av valfrihet som är den korrekta. Det som behöver lyftas här är individens rätt att själv bestämma över sig själv men även individens rätt till kunskap om sina rättigheter. Det vill säga, individen skall upplysas om att den har ett val att leva öppet som HBTQ-person och har rätt att respekteras utifrån det men har även rätt att själv bestämma över sitt liv och hur den lever det, den totala öppenheten kan även fungera som en påtvingad norm som kan vara obekväm för individen.

Ett sätt att prata om heteronormen kan vara att börja med att diskutera skam-begreppet. Skam och saker man skäms över är tydligt styrda av normer och är i relation till heder. Om en beskriver normer utifrån att upprätthålla en vision och ha strategier för saker man skäms över samt problematiserar skammen och vad den beror på - att det finns en norm för hur en skall vara och att de som hamnar utanför kan uppleva en skam. Skammen här är en del av hedern, det viktigaste är inte att behöva skämmas inför andra och att detta kan leda till olika effekter beroende på kontext kopplat till individualism-kollektivism/välfärd-upplysning modellen.

Utifrån detta kan vi nå en större förståelse för heteronormens konsekvenser och nå en större målgrupp.

Summering

Det undersökningen kunnat visa på är att unga individer med en HBTQ-identitet som är verksamma inom en hedersnormativ kontext har en dubbelutsatthet eftersom deras identitet innebär ett normavvikande som är kännbart på flera nivåer där de befinner sig. Detta styrs av att HBTQ-ungdomar i allmänhet är mer utsatta än heterosexuella cis-ungdomar vilket skapar en grund för ungdomarnas utsatthet. Till det kommer utsattheten i att vara i en hedersnormativ kontext med ett begränsat handlingsutrymme och där individen underordnas kollektivet. När de hjälpgivande instanserna dessutom saknar rätt kunskaper för att kunna ge den hjälp som individen har rätt till uppstår ett prekärt läge där individen är utsatt på många håll. Den som omges av en hedersnormativ kontext omges även av ett kollektiv att förhålla sig till och enligt normen underordna sig, i brytningen mellan det paradigm där hedersnormerna är styrande till ett där individens egen frihet är styrande uppstår en annan faktor som leder till utsatthet. Här måste individen själv kunna sätta ord på sina känslor och själv avgöra om det finns begränsningar i handlingsutrymmet sett till de mänskliga rättigheterna. Detta är samhällets ansvar att tillhandahålla, framför allt behövs ett stöd för de individer som bryter med kollektivet och står utan skyddsnät.

En större medvetenhet om situationen för unga HBTQ-personer som lever i hedersnormativa kontexter behövs. En bidragande faktor i arbetet är hur diskursen kring kön och sexualitet ser ut. Kön och sexualitet är dynamiskt och står utanför polära begrepp som homosexuell, bisexuell och heterosexuell samt man och kvinna. Det är individen själv som har rätten att definiera sig men individen är verksamma i en social kontext vars normsystem påverkar individen. Begrepp har olika konnotationer i olika kontexter och dessa konnotationer har olika kontextuella betydelser, samt att alla begrepp inte finns i alla sammanhang. Därför kan ett statistiskt begrepp såsom ”homosexuell” verka avskrämande och oidentifierbart för en individ som inte har den kontextuella förståelsen av det. Rapporten ser även i studien att det är en skillnad på att bruka en samkönad sexuell praktik och att vilja leva i enighet med denna praktik. För män kan det vara accepterat med en samkönad praktik, så länge den sker utan omgivningens vetskap. Kvinnors sexualitet är oavsett fallet inte deras egen i en hedersnormativ kontext och därför skiljer det sig inte åt markant (mellan olikkönad och samkönad praktik) men utsattheten kvarstår i och med HBTQ-identiteten och dess påverkan på individen samt att det om den uppdagas utgör en större risk för ohälsa och repressalier. En faktor som utmärker gruppen är den förekommande omvändelsediskursen där kollektivet vill

”omvända” individen till att vara en heterosexuell cis-person. Att vara transperson i en hedersnormativ kontext utgör en större utsatthet eftersom det är något som är kopplat direkt till utseende och sociala koder och är inget som kan döljas utan att riskera individens psykologiska hälsa. Situationen för dessa individer behöver lyftas mer och av fler, inte ens RFSLs eget material lyfter idag upp frågan i någon vidare utsträckning. Det är även en fråga om representation där det krävs fler öppna som kan få andra att öppna sig, samtidigt som detta är att lägga ett ansvar på individen som är problematiskt eftersom det skapar en påtvingad norm om öppenhet som det enda rätta. Det hela kräver arbete på samtliga nivåer samtidigt för att kunna skapa incitament för att fler ska kunna välja öppenhet.

En metod för att kunna diskutera detta är att utgå från en plattform där sexualitet ses som något dynamiskt som inte inordnas i olika kategoriseringar och är frikopplat från identiteter. Genom att frigöra diskussionen och utgå från en bredare diskurs kan man nå de individer som idag inte nås av informationen eftersom de inte kan tillägna sig denna utifrån sin identitet. En faktor som måste vägas in är även förhållningssättet till öppenhet. Är öppenhet i sig ett självändamål? I de fall som tagits upp i undersökningen är det så att det i en del fall kan vara förenligt med livsfara att vara öppen och här ser konsekvenserna ut på helt annat sätt.

Slutligen skall framläggas att behovet av någon att identifiera sig med och något att identifiera sig som inte är att förglömma. Individen behöver redskap för att kunna frigöra sig och skapa en egen identitet och för det behövs ord och begrepp för att kunna veta vilka de är och vilka rättigheter de har, men kanske dessa begrepp inte behöver vara utgångspunkten. Om en person med en kontextuell bakgrund endast ser personer av annan härkomst profilera en minoritetsgrupp som individen även tillhör på ett plan kan det skapas en barriär och ett *moment* 22. Precis som med ringarna på vattnet så krävs det att en börjar.

Källförteckning

Tryckta källor

Andersson, Therese Andersson, Ramstedt, Marie, *Det handlar om Kärlek – Ett projekt om barns och ungas rättigheter - En rapport om 2011/12 års erfarenheter*, Linköping (2012)

Butler, Judith, *Genustrubbel – feminism och identitetens subversion*, Göteborg (2007).

Darj, Frida, Nathorst-Böös, Hedvig, Jarl-Åberg, Cecilia, *Hbt och heder – En intervjustudie om unga hbt-personer som lever i familjer med hedersnormer*, Stockholm (2012)

Grutzky, Edauardo *Hedersideologi- En kort introduktion*. Ur ”Shields – Heder i Sverige” (red. Cecilia Jarl-Åberg), (Stockholm, 2009)

Länsstyrelsen Västra Götalands Län, *Rätt till sin egen kärlek – Situationen för ungdomar i Västra Götaland som utsätts för våld av och hot av närstående p.g.a. sin sexuella läggning*. Rapport 2004:27

Nidsjö, Elisabeth, Knutagård, Hans, *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*, Rapportserien Skåne i utveckling: Rapport 2004:22, (Malmö, 2004)

Nordin, Svante *Filosofins historia – Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen*, Lund, (1995 [2003])

Tenngart, Paul, *Litteraturteori*, (Malmö, 2008)

Åkerlund, Carl, *Bryt! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*, (Stockholm, 2011)

Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2, *Hon, Hen, Han*, (Stockholm, 2010)

Elektroniska källor

<http://www.brightfire.com.au/wp-content/uploads/Journal-of-Homosexuality-1979.pdf> 2012-11-21

<http://dinarattigheter.se/dina-rattigheter/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>

<http://www.liquid-linkoping.se/>

<http://www.rfsl.se/?p=412>

<http://www.rfsl.se/?p=414>

<http://www.rfsl.se/?p=336>

<http://www.rfsl.se/?p=410>

Övriga källor

Anteckningar från föreläsning av Zubeyde Demirörs Sued, 26/9, Kungsgårdsskolan, Mjölby.